

Раціоналізація інформаційних потоків і вдосконалення системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону

Пакуліна Алевтина Анатоліївна

Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, кандидат економічних наук, доцент, Україна

Пакуліна Ганна Сергіївна

Український державний університет залізничного транспорту, здобувач освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності «Економіка підприємства», Україна

Анотація. Стаття присвячена розробці пропозицій щодо раціоналізації інформаційних потоків і вдосконаленню системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону. Автором виявлена суть соціально-економічного моніторингу розвитку території. Соціально-економічний моніторинг розглянутий як чинник підвищення ефективності господарювання і комплексного розвитку території. Науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації процесу моніторингу території.

Ключові слова: моніторинг, регіон, соціально-економічний розвиток, інформаційні потоки, ефективність.

Вступ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується різким зростанням ролі і значення регіонів в управлінні соціально-економічними процесами. Але практика свідчить про те, що нині регіональний розвиток характеризується цілим комплексом проблем, до яких належать спад виробництва, зниження якості життя населення, руйнування соціальної інфраструктури, моральний і фізичний знос об'єктів житлово-комунального господарства тощо. Їх рішення можливе за умови модернізації в суб'єктах України існуючих управлінських механізмів, що забезпечить ефективніше використання потенціалу території, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність регіонів. При цьому формування соціально-економічної політики, що проводиться регіональними органами влади, ускладнюється відсутністю достатньої інформації про ті процеси, які протікають в економічній і соціальній сферах регіону. Нині саме моніторинг регіональних процесів як інструмент діагностики рівня і динаміки розвитку територій виступає основою для визначення пріоритетних напрямів і резервів їх стійкого збалансованого зростання.

Проте існуюча в Україні система моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів характеризується рядом недоліків: відсутністю єдиної узгодженої бази даних, розрізненістю і неузгодженістю суб'єктів моніторингу, недостатньою оперативністю збору даних, відсутністю способів інтерпретації отримуваних результатів і так далі, що не дозволяє своєчасно отримувати

достовірну і актуальну інформацію, яка є основою для формування регіональної соціально-економічної політики.

Недостатня теоретична опрацьованість і висока значущість позначених питань обумовлюють актуальність досліджень в області вдосконалення організаційно-методичних основ моніторингу регіонального соціально-економічного розвитку. Цим визначається актуальність і вибір теми проведеного дослідження, його наукова і прикладна значущість.

Теоретичною базою проведеного дослідження послужили публікації вчених відносно проблем функціонування системи моніторингу соціально-економічного розвитку території. Теоретико-методологічні аспекти управління регіональною економікою глибоко вивчені в працях вітчизняних і зарубіжних учених: Л. І. Абалкіна [1], В. П. Бабича [2], С. І. Бандура [3], І. В. Бережної [4], С. Г. Важеніна [5], О. О. Євсєєвої [6], Дж. Кейнса [7], Дж. Б. Кларка [8], М. Д. Кондратьєва [9], С. Л. Пакуліна [10, 11], В. М. Проскурякова [12], А. І. Самоукіна [12], С. Г. Струмиліна [13], Л. Г. Чернюк [14], Й. Шумпетера [15], Ф. Янсена [16] та ін.

Дослідженням різних аспектів проблем регіонального розвитку займалися О. Ю. Бочкарьов [17], П. Ю. Буряк [18], А. С. Гальчинський [19], В. В. Дикань [20], В. І. Куценко [21], В. Н. Лексін [22], І. С. Пакуліна [23], О. І. Татаркін [24], Т. В. Ускова [25], І. С. Феклістова [26], І. В. Челноков [27], М. Д. Шаригін [28] та ін.

Розробці методичного інструментарію моніторингу соціально-економічного розвитку регіону присвячені роботи С. О. Князева [29], О. В. Коломийченко [30], Т. С. Максимової [31], І. В. Мінакової [32], С. Л. Пакуліна [33], В. П. Третяк [34] та ін.

В той же час, незважаючи на значний обсяг досліджень з питань регіонального розвитку, недостатньо розробленими залишаються теоретико-методичні і прикладні аспекти формування ефективної системи моніторингу соціально-економічної ситуації в регіонах України. Ця обставина негативно позначається на якості розробки регіональних стратегій, на виявленні можливостей підвищення конкурентоспроможності територій за рахунок їх стійкого збалансованого розвитку, обумовлюючи актуальність теми, мети, завдань і основних напрямів проведеного дослідження.

Мета статті – розробка пропозицій по раціоналізації інформаційних потоків і вдосконаленню системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону.

Досягнення заявленої мети визначене рішенням наступних завдань: виявити суть соціально-економічного моніторингу розвитку території; розглянути соціально-економічний моніторинг як чинник підвищення ефективності господарювання і комплексного розвитку території; обґрунтувати шляхи раціоналізації інформаційних потоків і вдосконалення системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону; сформулювати пропозиції по оптимізації процесу моніторингу території в контексті вирішення проблеми підвищення рівня відповідності інформаційної бази принципам ефективної організації.

Результати дослідження

Моніторинг – це безперервний процес спостереження і реєстрації параметрів об'єкту порівняно із заданими критеріями. Моніторинг – систематичний збір і обробка інформації, яка може бути використана для поліпшення процесу ухвалення рішення а також побічно для інформування громадськості або прямо як інструмент зворотного зв'язку в цілях здійснення проєктів, оцінки програм або вироблення політики. Він несе одну або більш з трьох організаційних функцій: виявляє стан критичних або таких, що знаходяться в стані зміни, явищ довкілля, відносно яких буде вироблений курс дій на майбутнє; встановлює стосунки зі своїм оточенням, забезпечуючи зворотний зв'язок, відносно попередніх удач і невдач певної політики або програм; встановлює відповідності правилам і контрактним зобов'язанням [35].

Функціонування економіки в ринкових умовах припускає отримання своєчасної і оперативної інформації для ухвалення відповідних управлінських рішень, як на рівні конкретних господарюючих суб'єктів, так і на рівні регіональної соціально-економічної системи в цілому. При цьому моніторинг слід розглядати як сукупність аналітично-діагностичних дій, що періодично повторюються, для формування інформаційної складової управління соціально-економічними процесами з метою підвищення якості і рівня життя населення [29, с. 31].

Результати моніторингу залежать від надійності, достовірності і репрезентативності інформації, методів її обробки, кваліфікації кадрів, що здійснюють моніторинг. Нами встановлено, що однією з основних проблем існуючої системи моніторингу є її невідповідність інтересам цільової аудиторії потенційних користувачів. Вирішенню цієї проблеми сприятиме визначення для кожної групи цільової аудиторії мети, предмета моніторингу, періодичності його проведення, необхідної інформації. В ході дослідження нами здійснена диференціація цільової аудиторії моніторингу на 3 засадничі групи: держава, інвестори і населення, об'єднаних єдністю цільових установок моніторингу соціально-економічного розвитку регіону і спільністю інформаційних цілей для ухвалення відповідних рішень (табл. 1).

Соціально-економічний моніторинг розвитку території – процес систематичного збору і обробки інформації, яка може бути використана для поліпшення процесу ухвалення рішення а також побічно для інформування громадськості або прямо як інструмент зворотного зв'язку в цілях здійснення територіальних проєктів, оцінки програм або вироблення політики.

В ході проведення моніторингу державні органи переслідують мету діагностування усіх аспектів соціально-економічного розвитку регіону і його територій з метою виявлення основних тенденцій розвитку [32, с. 59]. При цьому стратегічною метою виступає подолання диференціації населення за рівнем життя і територій за рівнем економічного розвитку.

Таблиця 1 – Цільова аудиторія моніторингу соціально-економічних процесів в регіоні

Показники	Групи користувачів результатів моніторингу		
	Держава	Інвестори	Населення
Періодичність проведення моніторингу	Постійно	За потреби	З потреби, виходячи з конкретних запитів користувачів
Джерела інформації	Офіційна статистична інформація, результати вибіркової і суцільної спостережень, доповіді органів влади і управління регіонів України	Експертні оцінки, матеріали аналітичних досліджень, звітність фінансово-кредитних установ, відомості інвесторів, інформація незалежних спеціальних досліджень	Офіційна статистична інформація, інформація незалежних соціальних досліджень
Необхідна інформація	Інформація відносно усіх аспектів соціально-економічного розвитку регіонів і їх територій	Відомості про особливості інвестиційного клімату в регіоні	Уявлення про міру благополуччя регіону і комфортності проживання в ньому
Предмет моніторингу	Загальні і специфічні параметри соціально-економічного розвитку регіону	Інвестиційні можливості і потреби регіону, гарантії місцевої влади, рівень забезпеченості інфраструктурою	Рівень життя, міра соціально-економічного і інфраструктурного благополуччя регіону, рівень його громадської безпеки
Необхідний результат	Обізнаність про характер і темпи соціально-економічного розвитку окремих територій	Складання інвестиційних паспортів територій	Формування громадської думки про результативність і ефективність державної і місцевої економічної політики

Таким чином, моніторинг соціально-економічного розвитку регіону з позиції держави проводиться головним чином для отримання необхідної інформації в цілях коригування регіональної політики і розробки комплексно-цільових програм підтримки основних видів економічної діяльності і територій.

Моніторинг соціально-економічного розвитку представляє інтерес для інвесторів з точки зору отримання відомостей про особливості інвестиційного клімату в регіоні, а саме про рівень і характер ризиків при здійсненні інвестиційних проектів [36, с. 52]. Крім того, інвесторам важливо виявити потенційні стимули для розміщення інвестиційних ресурсів, які надаються органами державної влади або обумовлені природно-ресурсним, кадровим і інноваційним потенціалом території.

Основним цільовим орієнтиром проведення моніторингу регіонального розвитку для населення виступає уявлення про міру благополуччя регіону і комфортності проживання в ньому з позицій соціально-економічної і громадської стабільності і безпеки [37, с. 77].

Методичні основи проведення моніторингу регіону для задоволення інформаційних потреб населення рідко розроблюються безпосередньо населенням, яке використовує загальнодоступну інформацію. Причому кількість суб'єктів надання такої інформації необмежена. Джерелами інформації виступають, як правило, результати переписів населення, матеріали соціологічних досліджень, експертні оцінки і так далі.

Таким чином, виділені нами групи користувачів результатів моніторингу використовують різний набір елементів інформаційної бази як в кількісному, так в якісному відношенні, що обумовлює необхідність переорієнтації системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону на селективне задоволення потреб кінцевих користувачів в цілях підвищення об'єктивності і обґрунтованості рішень, що приймаються.

Моніторинг є важливим чинником ефективного господарювання і комплексного розвитку території. Забезпечення комплексності соціально-економічного розвитку регіону є найважливішим чинником його ефективного господарювання [26, с. 73]. При цьому комплексність розглядається в широкому плані як об'єктивний процес раціоналізації продуктивних сил і виробничих стосунків, спрямований на підвищення ефективності виробництва і рішення на цій основі соціальних і інших проблем. Реалізація ефекту комплексного розвитку вимагає формування відповідного економічного механізму і методів регулювання регіонального розвитку.

Регіон як об'єкт дослідження має просторовий, економічний, соціальний, технологічний і інший вимір, представляється у вигляді складної соціально-економічної системи [38, с. 98]. Засадничим методологічним підходом до вивчення регіону є системний підхід і його різновиди (стосовно вивчення конкретних частин, характеристик і властивостей регіону як цілісної системи – синергетичний, геосистемний, відтворювальний, геополітичний, генетичний, просторово-часовий та ін. підходи).

Підходи до опису, структури і властивостей регіону як об'єкту дослідження розрізняються в економічній географії і регіональній економіці. Якщо у рамках теорій і концепцій економічної географії ключова увага приділяється просторовим характеристикам регіону, то у рамках багатьох теорій і концепцій регіональної економіки ключова увага може приділятися різним аспектам функціонування регіону як цілісної соціально-економічної системи.

Ключовим фундаментальним поняттям в регіональній економічній науці являється, природно, поняття «регіон», а також пов'язані з цим поняттям інші категорії і їх інтерпретації залежно від особливостей цілей, завдань і предмета дослідження [39, с. 62]. У широкому сенсі термін «регіон» сприймається як соціально-економічна система, що інтерпретується в різних таксономічних побудовах стосовно просторових характеристик: область, район,

територія та ін., що підкреслюють той або інший акцент, ту або іншу сторону сукупності соціальних, економіко-географічних, історичних або інших умов, що виділяються шляхом районування або зонування, що проявляються в результаті процесу регіоналізації географічного, економічного і економіко-географічного простору.

Наслідуючи регіональну концепцію У. Ізарда [40] і представляючи регіон як відкриту економічну одиницю в межах країни (як систему, в основі якої лежать властивості самоорганізації), до трьох розглянутих концепцій регіону може бути додана ще одна – концепція регіону як відкритої системи (або регіон як економічний простір мезомасштабу), відповідно до якої регіон розглядається як область з множиною просторових одиниць, виділених в результаті районування, і що є єдиним суб'єктом управління, який має властивості самоорганізації.

При дослідженні регіону слід ясно розуміти, що об'єктом вивчення в першу чергу є не господарюючі суб'єкти або економічні агенти, а саме стосунки, що виникають між ними, які прийнято відносити до категорії економічних, протікаючих в певній сукупності допущень, здійснюваних суб'єктом дослідження. Саме за цими показниками оцінюється розвиток регіону, що представляється моделлю цілісної і самостійної системи в умовах сучасної економіки [41, с. 29]. До об'єктів дослідження відносяться також інститути і механізми регулювання (регулювальники) соціально-економічного розвитку на регіональному і муніципальному рівнях, зміст яких робить вирішальний вплив на темпи економічного розвитку регіону. Виконання інститутів (тобто їх сила і потужність) має не менше значення, чим їх якість. Самі кращі інститути не працюватимуть, якщо ними нехтує населення, влада і бізнес. Це і є головна особливість представлення справжнього об'єкту і предмета досліджень.

У новій моделі управління соціально-економічним розвитком регіону акцент переноситься на стратегічне управління і його інформаційно-технологічне забезпечення, які мають бути націлені на формування і утримання унікальної позиції території в глобальній економіці, а також на об'єднання інтелектуальних зусиль і високих технологій. Стратегічне мислення акцентує увагу на основній регіональній ідеї, яка потім перекладається мовою конкретної економічної стратегії, спрямованої на максимально повне використання можливостей самореалізації регіону, його людських і природних ресурсів, духовного потенціалу, конкурентних переваг, на концентрацію зусиль на модернізації за рахунок прискорення інноваційного процесу.

Доцільно детальніше зупинитися на напрямках вдосконалення методології моніторингу регіональних соціально-економічних систем в умовах глобалізації і регіоналізації.

Вивчення сучасних концепцій і теорій розвитку економіки дозволяє зробити висновок про різноманіття сформованих підходів щодо пояснення економічних стосунків і процесів, щодо розробки регулювальників соціальних і економічних процесів на усіх рівнях управління (країна, регіон, муніци-

пальна освіта). Причинами, що спонукають до їх вдосконалення, є поява нових чинників, дія яких призводить до посилення нестабільності і розбалансованості економіки, загострення міжнародної конкуренції, ускладнення механізмів управління. У нових умовах в економічній науці йде пошук теоретичної платформи для пояснення закономірностей становлення і розвитку інформаційного суспільства, технологічної і інституціональної модернізації як загального явища.

Нині розвиток економіки регіонів тісно пов'язаний з глобалізацією, яка веде до формування єдиного економічного простору і прискорення інноваційних процесів, в чому ключову роль грають розвиток ІКТ, глобальні мережі передачі і обробки інформації. Сьогодні економіки країн, регіонів і міст доцільно розглядати як спеціалізовані частини гео економічної системи, а внутрішній простір (розміщення продуктивних сил і зонування території) – як частину єдиного економічного простору. Тому в умовах глобалізації на відміну від макроекономічних досліджень доцільно описувати територію в наближенні, відмінному від наближення підприємства (мікроекономічний підхід) і держави (макроекономічний підхід), а саме в наближенні економічного простору (мезоекономічний підхід). У рамках такого системного підходу регіон має властивості тимчасової залежності, просторової неоднорідності і самоорганізації. Такі гносеологічні особливості дослідження процесів розвитку регіонів, які накладають ряд вимог і обмежень у використанні традиційних і нових методологічних підходів.

Обґрунтованість системного підходу в регіональних економічних дослідженнях обумовлена не лише системним характером самого об'єкту дослідження (регіону), але і системним характером, а нерідко, суперечністю тих чинників і процесів, які впливають на стан і динамічність регіону [30, с. 119]. Представляється, що процеси регіоналізації і глобалізації, що відбуваються в сучасній світовій економіці, мають проєкцію на національному, регіональному і локальному (місцевому) рівнях. Враховуючи їх взаємозалежність і динамічність, можна стверджувати, що вони мають під собою діалектичну і синергетичну основи. Діалектична основа пов'язана з підпорядкуванням цих процесів об'єктивним закономірностям громадського розвитку (законам єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості в якість та ін.) [42, с. 78-79]. Синергетична ж основа цих процесів, на нашу думку, дозволяє враховувати ті їх особливості, які не піддаються (чи не повною мірою піддаються) трактуванню, виходячи з діалектичної точки зору. Наприклад, такі особливості глобалізації і регіоналізації, як нелінійність, нестабільність, нестійкість, циклічність, багатоваріантність, невизначеність і неоднозначність результатів і т. д.

Порівняння двох методологічних підходів – діалектичного і синергетичного – в дослідженні розвитку, як динамічного процесу, дозволило нам сформулювати і виділити основні положення і принципи двох підходів до управління розвитком регіональних соціально-економічних систем – традиційного і інноваційного підходів (табл. 2).

Таблиця 2 – Порівняння основних положень і принципів традиційного і інноваційного підходів до управління розвитком регіональних соціально-економічних систем

Характеристики процесу управління	Підходи до управління розвитком соціально-економічних систем	
	традиційний підхід	інноваційний підхід
Методологічна основа	Діалектичний методологічний підхід	Синергетичний методологічний підхід
Суть процесу управління і його функції	Управління операціями (мотивація на виконання конкретної операції, організація, планування і контроль результатів)	Управління цілями і образами бачення майбутнього (мотивація усього процесу розвитку, самоорганізація і самоконтроль в досягненні результатів)
Суб'єктність управління	Наявність конкретного суб'єкта управління	«Розмитість» і множинність суб'єктів управління
Основний ресурс управління	Існуючі доступні ресурси і управління їх поточною вартістю	Доступні і потенційні ресурси і можливості (як ресурси «майбутнього»), управління «майбутньою» вартістю (очікуваннями від їх використання)
Суть планування	Детальний план (деталізована управлінська програма), що реалізовується в чіткій послідовності	Відсутність чіткого плану, облік циклічності і можливих відхилень
Емпірична база	Управління базується на використанні свого і чужого досвіду і існуючих аналогів (бенчмаркинг)	Відсутність досвіду і існуючих аналогів – унікальність і оригінальність управлінських рішень
Логіка управління	Лінійність розвитку визначає послідовність реалізації управлінської програми	Нелінійність розвитку визначає використання підходу ентропії і раціоналізму в управлінні
Однозначність результатів	Одна мета – одна стратегія – один результат	Одна мета – багатоваріантність стратегії – множинність результатів
Вплив чинників середовища	Дія відомих і загальних чинників середовища	Дія нових і специфічних чинників середовища
Управлінська модель	Розвиток системи на основі адаптації свого і чужого позитивного досвіду (модель стандартизації)	Розвиток системи на основі передбачення загальних тенденцій (модель лідерства)

Від вибору методологічної позиції багато в чому залежить ефективність і результативність самого процесу управління розвитком регіональної соціально-економічної системи, а, отже, і репрезентативність результатів його моніторингу.

Значущість синергетичного підходу підвищується у міру наростання нелінійності процесів розвитку, ускладнення структурної організації регіональних соціально-економічних систем в процесі їх перетворення в суб'єкти глобальної економіки.

В процесі управління розвитком регіональної соціально-економічної системи територіальне і стратегічне планування мають бути спрямовані на свідоме формування і організацію економічного простору на тих або інших принципах, інституціонально і ресурсно забезпечуючи і підтримуючи мережу довгострокових контрактів. При цьому територіальне і стратегічне планування розвитку регіону має ще одну важливу функцію – об'єднання і синхронізація дій власників в цілях зниження транзакційних витрат (як показує світова практика такі виробничі стосунки між власниками, що об'єдналися, знижують транзакційні витрати у порівнянні з ринковим способом зв'язків).

Таким чином, виходячи з синергетичного методологічного підходу, економіка регіону як територіально-громадська система, що утворена під впливом різних чинників і має особливий генезис, представляється як сукупність усіх інституціональних одиниць (резидентів конкретної економічної території, нерезидентів, що ведуть свою діяльність на ній і знаходяться у взаємодії один з одним). При цьому сума резидентів – це ще не є економіка території, оскільки немає синергетичного ефекту; сума статистичних показників також не характеризує особливості економічного порядку. Кінцевий стан або зміна стану регіональної економічної системи залежить не лише від зовнішніх умов (макроекономічних, інституціональних і інших чинників), але і від внутрішнього стану системи.

Необхідно детальніше зупинитися на методичних підходах до виміру соціально-економічних і трансформаційних процесів в регіоні.

Системний міждисциплінарний підхід до дослідження регіональної соціально-економічної системи дозволяє вирішити завдання узгодження рівнів і припускає розгортання досліджень за трьома напрямками, що являються, по суті, основними векторами виміру соціально-економічних і трансформаційних процесів в регіоні і що пред'являють вимоги до вибору самих вимірників:

- системний або просторово-часовий напрям (включає вимірники процесів трансформації економічного простору і еволюції соціально-економічної системи у просторі та часі);
- структурний напрям (включає вимірники процесів структурної трансформації економіки і її якості);
- поведінковий напрям (включає вимірники, націлені на виявлення і вивчення моделей поведінки агентів і трансформації інститутів).

Відповідними кінцевими результатами моніторингу регіональної соціально-економічної системи у рамках цих трьох напрямів є наступні:

- нові моделі (форми) організації продуктивних сил, розміщення чинників виробництва і наукові основи регіональної соціально-економічної політики;
- нові (структурні) моделі економіки (використовувані для прогнозу і такі, що мають критичні параметри розвитку економіки і соціуму);
- нові моделі самоврядування і самоорганізації співтовариства.

На основі комбінування трьох розглянутих вище напрямів (векторів виміру соціально-економічних і трансформаційних процесів в регіоні) може бути запропонована наступна загальна схема використання системного між-дисциплінарного підходу до моніторингу регіональної соціально-економічної системи:

1. Встановлення семантичної визначеності системи, її загальних і індивідуальних (специфічних) властивостей в контексті досягнення мети, що стоїть перед системою і виконуваних нею функцій.

2. Дослідження структури системи, включаючи її декомпозицію (виділення усіх рівнів) і структурних елементів, вивчення структури підсистем і особливостей елементів системи, характеру їх взаємозв'язків, дослідження функцій, які вони виконують в системі, розгляд підсистем в їх взаємозв'язку.

3. Дослідження відтворювального процесу – аналіз «входу» в систему (ресурсне забезпечення, чинники і можливості) і «виходу» (кінцевий продукт) з неї, а також функціональний аналіз підсистем в контексті їх участі у відтворювальному процесі; синтез результатів з метою формування висновків про рівень організованості системи.

4. Типологія систем на основі оцінки рівня їх організованості і особливостей їх поведінки; визначення системних критеріїв ефективності системи.

5. Дослідження блоку управління системою і формування рекомендацій в області вдосконалення блоку управління.

При дослідженні проблем і можливостей розвитку регіонального моніторингу повинні піддаватися наступні групи чинників, що мають велике значення для реалізації функцій регіону:

- загальні чинники (географічне і геополітичне положення території, демографічний потенціал, природно-кліматичні умови);

- чинники просторового розвитку (особливості просторової організації системи розселення, інфраструктури, каркас розвитку території, її спеціалізація в територіальному розподілі праці);

- чинники ресурсної забезпеченості (природні умови і забезпеченість природними ресурсами, рекреаційний потенціал, екологічні умови і стан довкілля);

- чинники соціально-економічного розвитку (чинники виробництва, виробничий і фінансовий капітал, «ресурси розвитку») і соціальні активи (соціально-політична стабільність, рівень розвитку державно-приватного партнерства, трудові ресурси і їх кваліфікація, соціальна інфраструктура, якість соціального середовища).

- чинники інституціонального розвитку (якість інституціонального середовища, якість інститутів).

В ході проведеного дослідження нами встановлені недоліки існуючої системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону, запропонований комплекс заходів щодо раціоналізації інформаційних потоків в регіоні і по вдосконаленню системи показників моніторингу соціально-економічного розвитку регіону.

Були встановлені наступні недоліки існуючої системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону :

1. Інформація про результати діяльності структурних підрозділів адміністрацій регіонів поступає у вигляді окремих інформаційних даних, як правило, не оформлених в управлінські звіти, що робить неможливою розробку науково обґрунтованої стратегії розвитку регіону і обмежує функції керівництва поточним управлінням, плануванням і контролем. Крім того, це призводить до того, що інформація містить багато зайвих даних, не має чіткої структури викладу, відрізняється неповнотою змісту. На підставі такої інформації дуже проблематичне ухвалення ефективних управлінських рішень.

2. Затверджені форми (формуляри, бланки) для надання інформації і інструкції по їх заповненню має, як правило, тільки бухгалтерська і статистична звітність. Інші види інформації в більшій частині готуються у вибраній виконавцями формі. При цьому якість підготовки і представлення інформації багато в чому залежить від професійної компетенції і психологічних особливостей працівника. Підготовлена таким чином інформація може бути суб'єктивною, упередженою, не вільною від помилок і фальсифікації даних.

3. В управлінні регіону, як правило, відсутня координація інформаційних потоків в просторі і в часі. Інформація, що характеризує ту або іншу сферу діяльності регіону, частенько буває непорівнянною за часом і змістом з даними департаментів, управлінь, відділів, підрозділів.

4. Низька оперативність надходження управлінської інформації, що позбавляє керівництво регіону можливості приймати своєчасні рішення по коригуванню соціально-економічної політики.

5. Зосередження усієї інформації, що стосується фінансово-господарської діяльності регіону, в руках керівника. За родом своєї функціональної діяльності він вимушений відстежувати показники розвитку регіону, приймаючи на цій основі конкретні управлінські рішення. Така ситуація небезпечна тим, що в період вимушеної відсутності керівника (відрадження, хвороба, відпустка) інформаційна система регіону починає функціонувати в іншому режимі, оскільки втрачає свого основного споживача, координатора, контролера, особи, що приймає рішення.

6. Низька ефективність інформаційних систем регіону багато в чому визначається недостатньо високою старанною дисципліною, оскільки в положеннях про структурні підрозділи адміністрацій регіонів чітко не визначена їх роль у формуванні інформаційних потоків, а в посадових інструкціях виконавців відсутня персональна відповідальність за якість і своєчасність надання інформації для єдиної інформаційної системи регіону.

Відмічені недоліки знижують не лише ефективність процесу управління, але і якість праці як керівних працівників, так і виконавців. Для їх усунення потрібна реалізація наступного комплексу заходів щодо раціоналізації інформаційних потоків в регіоні:

- ретельне опрацювання функціональної структури управління з урахуванням головного завдання адміністрації регіону і кожного його управління;

- визначення функцій для кожної управлінської структури;
- визначення етапів роботи з документами з урахуванням руху матеріальних і інших потоків і взаємодії між собою структурних підрозділів адміністрації регіону;
- розробка необхідного документообігу для виконання етапів роботи з документами;
- підготовка положень про підрозділи управління регіоном і складання посадових інструкцій;
- розробка (уточнення) штатно-посадового розкладу з урахуванням трудомісткості виконання завдань;
- навчання персоналу методам роботи, що наказуються цією моделлю.

Важливим чинником, що визначає якість моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів, виступає формування адекватної системи аналітичних показників. Система показників моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до системного підходу і проведеного нами аналізу інформаційного забезпечення моніторингу повинна відповідати основним загальносистемним принципам побудови системи аналітичних показників, цілям і завданням регіональної політики і відбивати хід реалізації соціально-економічних перетворень в регіонах України.

Нами сформульовані наступні пропозиції щодо вдосконалення системи показників моніторингу соціально-економічного розвитку регіону:

1. Для характеристики фінансового положення регіону пропонується включити показник рівня забезпеченості регіону власними прибутками по бюджету, який визначає фінансову самостійність регіонів, а отже, економічну стабільність регіону України (1):

$$PЗ = \frac{ВБ}{ПВБ}, \quad (1)$$

де $ВБ$ – бюджетні витрати;

$PЗ$ – рівень забезпеченості регіону власними прибутками по бюджету;

$ПВБ$ – власні прибутки регіону по бюджету.

2. Доцільно включити в систему показників моніторингу індикатори, що характеризують міжрегіональні і зовнішньоекономічні зв'язки, які потрібні для аналізу рівня взаємодії регіону з іншими регіонами, зарубіжними країнами. Такими показниками є показники експортної орієнтації регіону і співвідношення ввезення і вивезення товарів і послуг (зовнішньоторговий обіг, експорт, імпорт).

3. Зважаючи на проблему екологічної обстановки в регіонах, що швидко змінюється, необхідно доповнити систему показників індикаторами для порівняння екологічної обстановки в регіонах України, які зазвичай застосовуються при проведенні екологічної експертизи: загальний об'єм викидів шкідливих речовин в атмосферу, міра очищення цих викидів, загальний об'єм шкідливих і токсичних відходів господарської діяльності по регіонах

України і в різних видах економічної діяльності, витрати на охорону довкілля. Перерахований склад показників відбиває до певної міри техногенне навантаження на довкілля при повсякденному (звичайному) режимі функціонування економіки регіону.

4. У зв'язку із збільшеною важливістю демографічних і міграційних проблем при проведенні моніторингу необхідно вести спостереження за природним і механічним рухом населення за допомогою демографічних показників: зовнішньої міграції і природного руху населення. Для освітлення демографічних і міграційних процесів доцільно використовувати такі характеристики балансу населення, як коефіцієнти народжуваності, коефіцієнти смертності, число прибулих, число вибулих, сальдо природного руху населення і сальдо міграції.

Функціональна і організаційна база моніторингу соціально-економічного стану території зазнає постійне зростання і розвиток, тому її вдосконалення, дійсно, актуально. Враховуючи реально існуючі можливості поліпшення системи соціально-економічного моніторингу, процес її перетворення повинен мати декілька напрямів.

Одне з них – підвищення рівня відповідності інформаційної бази принципам ефективної організації моніторингу (системності, адекватності, достовірності і так далі). Пропонується базу даних моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів формувати на основі застосування стандартних засобів Microsoft Excel, в результаті інформація групується у вигляді стандартних звітних форм (табл. 3).

Таблиця 3 – Показники соціально-економічного розвитку регіону

Найменування показника	Звітний період	Прогнозне значення	Одиниця виміру
-	-	-	-

Потім інформація акумулюється і представляється в зведеній формі (табл. 4).

Таблиця 4 – Інформаційна база моніторингу за показниками за рік

Регіони	Показники			
	Показник №1	Одиниця виміру	% до попереднього періоду	і так далі
Харківська область	-	-	-	-
Полтавська область	-	-	-	-
Сумська область	-	-	-	-
і т. д.	-	-	-	-

Іншим напрямом перетворення системи моніторингу є механізм його проведення, який повинен формуватися з чотирьох взаємозв'язаних етапів: збору інформації; наступної її обробки і аналізу; оцінки поточного соціально-економічного положення і ефективності здійснюваної регіональної політики; розробки пропозицій про вживання відповідних заходів (рис. 1).

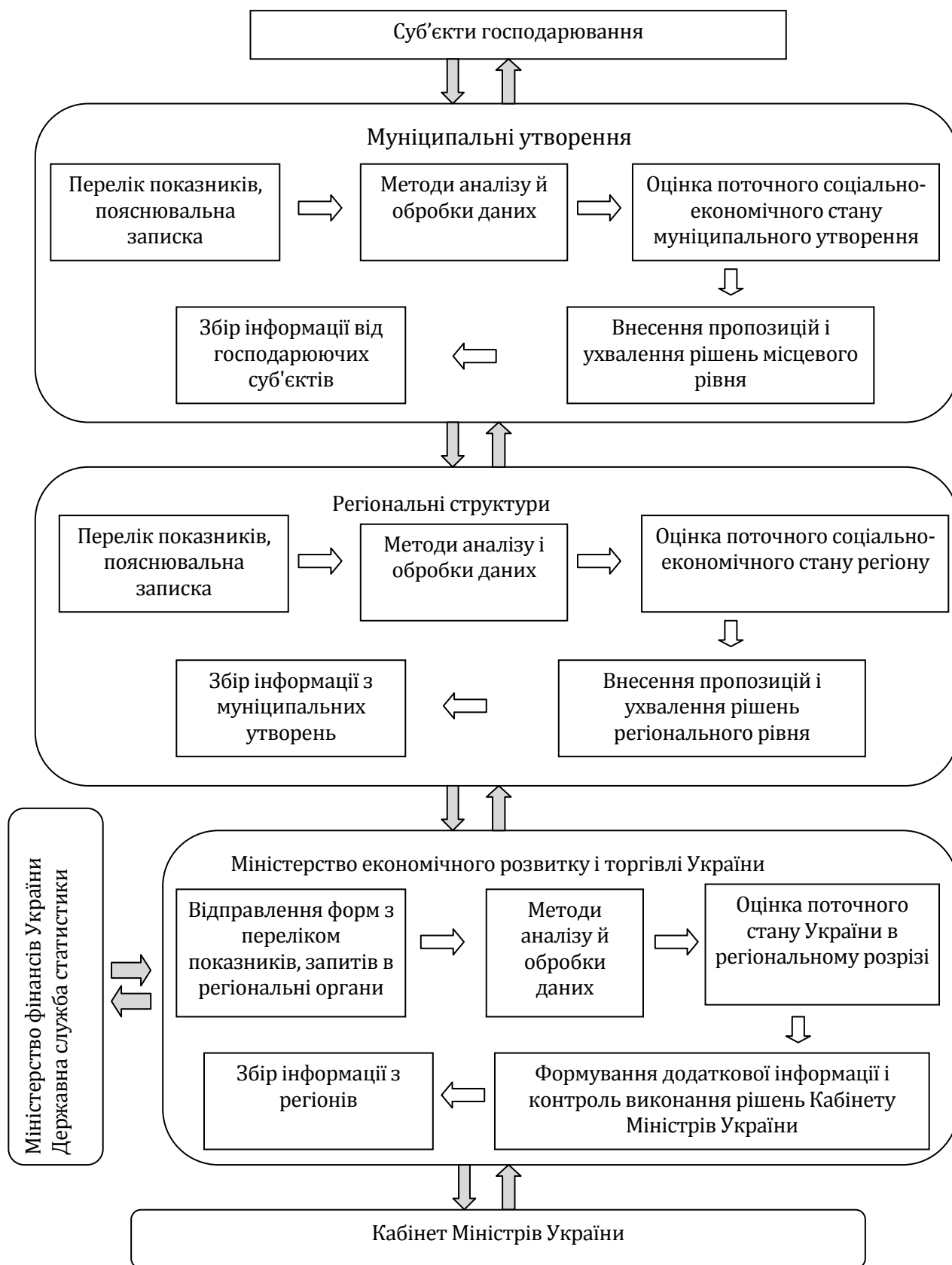

Рисунок 1 – Механізм проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів

Крім того, якісний аналіз інформації на місцевому, регіональному рівнях управління забезпечує:

- отримання якісної аналітичної інформації про поточне положення і хід реформування в регіонах і їх муніципальних утвореннях;
- рішення на кожному рівні управління відповідних завдань і проблем соціально-економічного розвитку;
- спрощення процесу аналізу і оцінки, оскільки на регіональному рівні узагальнюються результати аналізу соціально-економічного розвитку муніципальних утворень, на національному рівні дається узагальнююча оцінка розвитку України в регіональному розрізі.

Для практичної реалізації запропонованого механізму здійснення моніторингу потрібні:

- чіткий розподіл функцій і повноважень суб'єктів моніторингу;
- строга регламентація, узгодженість основних етапів, термінів і технології формування, збору і передачі інформації.

Висновки

Реалізація сформульованих пропозицій і заходів щодо організації системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону дозволить забезпечити органи управління повною, своєчасною і достовірною інформацією про процеси соціально-економічних змін в регіоні і їх реакції на регіональну економічну політику, що проводиться.

Потрібний чіткий регламент проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів. Терміном, що обмежує час проведення усіх етапів моніторингу, є 20 число місяця, який йде за звітним.

Крім того, пропонується створити інформаційно-аналітичні центри, в обов'язок яких входить проведення усіх інформаційно-технологічних робіт по отриманню, обробці і аналізу даних моніторингу, що дозволить звільнити працівників апарату управління від технічної роботи і створить умови для підготовки і прийняття ними необхідних заходів по розв'язанню виявлених в процесі моніторингу проблем соціально-економічного розвитку регіонів і їх реформуванню.

Сформульовані рекомендації по вдосконаленню організації процесу моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів дозволять оперативно здійснювати усі технологічні процедури системи моніторингу, забезпечать підвищення ефективності організаційних основ моніторингу.

У подальших дослідженнях в цьому напрямі доцільно акцентувати увагу на визначенні і обґрунтуванні використання у моніторингу порівнянних показників оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів.

Перелік використаних джерел

1. Абалкин Л. И. Избранные труды : в 4 т. / Л. И. Абалкин ; сост. О. М. Грибанова. – Москва : Экономика, 2000. – Т. 4 : В поисках новой стратегии – 799 с.
2. Бабич В. П. Механизм регулирования инвестиционной деятельности / В. П. Бабич, В. А. Лушкин. – Харьков : [Б. и.], 2002. – 75 с.
3. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, І. В. Терон. – Київ : РВПС України НАН України, ПРИНТ ЕКСПРЕС, 2002. – 250 с.
4. Бережна І. В. Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання регіону (на матеріалах АР Крим) / І. В. Бережна. – Львів : Інститут регіональних досліджень, 2004. – 650 с.
5. Важенин С. Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса: Политэкономический аспект регионального развития / С. Г. Важенин. – Москва : Наука, 1984. – 173 с.
6. Євсєєва О. О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : монографія / О. О. Євсєєва. – Київ : Видавець Коваленко В. Ф., 2011. – 524 с.
7. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс ; пер. с англ. – Москва : Гелиос АРВ, 1999. – 351 с.
8. Кларк Дж. Б. Распределение богатства / Дж. Б. Кларк ; пер. с англ. – Москва : Экономика, 1992. – 447 с.
9. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения : избр. труды / Н. Д. Кондратьев. – Москва : Экономика, 2002. – 767 с.
10. Пакулін С. Л. Інноваційний соціально-домінантний розвиток регіону / С. Л. Пакулін // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 5 (424). – С. 124-128.
11. Пакулін С. Л. Концепція управління потенціалом соціально-економічного розвитку регіону / С. Л. Пакулін // Science and civilization – 2015 : materials of the XI International scientific and practical conference, 30 January – 07 February 2015. – Sheffield : Science and education LTD, 2015. – Vol. 5 : Economic science. Political science. – P. 5-7.
12. Проскуряков В. М. Экономический потенциал социальной сферы: содержание, оценка, анализ / В. М. Проскуряков, А. И. Самоукин. – Москва : Экономика, 1991. – 159 с.
13. Струмилин С. Г. Задачи экономических наук в области автоматизации производственных процессов / С. Г. Струмилин. – Москва : Изд-во Акад. Наук СССР, 1956. – 20 с.
14. Чернюк Л. Г. Соціально-економічні проблеми регіонів: методологія і практика / Л. Г. Чернюк, Б. М. Данилишин, М. І. Фащевський. – Черкаси : РВПС України НАН України, 2006. – 315 с.
15. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер ; пер. с англ., предисл. В. С. Автономова. – Москва : ЭКСМО, 2007. – 864 с.

16. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Ф. Янсен ; перевод с англ. – Москва : ИНФРА-М, 2002. – 308 с.
17. Бочкарев А. Ю. Совершенствование управления преобразованием социальной инфраструктуры в контексте долгосрочного социально-экономического развития России до 2020 года / А. Ю. Бочкарев // Страхование дело. – 2010. – № 5. – С. 18-22.
18. Буряк П. Ю. Економіка праці й соціально-трудоу відносини / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
19. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А. С. Гальчинський ; Ін-т стратег. оцінок. – Київ : Либідь, 2006. – 312 с.
20. Дикань В. В. Регулювання регіонального сегменту фондового ринку України / В. В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 22. – С. 90-91.
21. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. – Київ : Наукова думка, 2010. – 735 с.
22. Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – Москва : ЛКИ, 2007. – 368 с.
23. Пакулина И. С. Инновационное развитие социальной сферы региона : монография / И. С. Пакулина. – Орел : Издательство Орловского филиала РАНХиГС, 2012. – 192 с.
24. Татаркин А. И. Формирование саморазвивающихся регионов и их функционирование / А. И. Татаркин, Д. А. Татаркин // Проблемы теории и практики управления – 2009. – № 5. – С. 50-55.
25. Ускова Т. В. Управление устойчивым развитием региона / Т. В. Ускова. – Вологда : ИСЭРТ РАН, 2009. – 355 с.
26. Феклистова И. С. Государственное управление социальным комплексом региона в условиях международной интеграции : учебник : для обучающихся по программам высшего образования направления подготовки 38.04.04 «Государственное и муниципальное управление» (квалификация (степень) «магистр») / И. С. Феклистова ; Федеральное гос. бюджетное образовательное учреждение высш. образования Российская акад. нар. хоз-ва и гос. службы при Президенте Российской Федерации, Орловский фил. – Орел : Орловский фил. РАНХиГС, 2015. – 259 с.
27. Челноков И. В. Региональная экономика: организационно-экономический механизм управления ресурсами развития региона / И. В. Челноков, Б. И. Герасимов, В. В. Быковский. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2002. – 112 с.
28. Шарыгин М. Д. Теоретические основы размещения производительных сил и экономика районов / М. Д. Шарыгин, М. Д. Татарский. – Пермь : РИО Пермского университета, 2005. – 226 с.

29. Князев С. О. К вопросу формирования системы показателей мониторинга социально-экономического развития регионов / С. О. Князев // В мире научных открытий. – 2013. – № 8.1. – С. 30-34.

30. Коломийченко О. В. Стратегическое планирование развития регионов России: методология и организация / О. В. Коломийченко, В. Е. Рохчин. – Санкт-Петербург : Наука, 2003. – 235 с.

31. Максимова Т. С. Региональное развитие (анализ и прогнозирование) : монография / Т. С. Максимова. – Луганск : Изд-во ВГУ им. В. Даля, 2003. – 304 с.

32. Минакова И. В. Методические основы мониторинга уровня социально-экономического развития региона / И. В. Минакова, С. О. Князев // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2012. – № 2. – С. 58-63.

33. Пакулін С. Л. Наукове обґрунтування прогнозу соціально-економічної системи Харківської області на підставі аналізу тенденцій її розвитку в трансформаційних умовах / С. Л. Пакулін, А. А. Пакуліна // Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах : кол. монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. С. Іванілова. – Харків : ХНУБА, 2015. – С. 51-60.

34. Третьяк В. П. Научно-методический подход к определению эффективности деятельности объектов социальной сферы на основе применения корреляционно-регрессионного анализа / В. П. Третьяк // Бизнес-Информ. – 2011. – № 1 (393). – С. 68-74.

35. Мониторинг [Электронный ресурс] : [определение] / [почет. дир. Дж. Вейлз] // Википедия : [свободная энциклопедия]. – Режим доступа: <https://goo.gl/HvYyHj>. – По состоянию на 22.01.2016. – Загл. с экрана.

36. Пакуліна Г. С. Регулювання розвитку соціально-значущих видів діяльності регіональної економіки / Г. С. Пакуліна // Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2014 : materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 07-15 stycznia 2014. – Przemysł : Nauka i studia, 2014. – Volume 5. Ekonomiczne nauki. – S. 51-54.

37. Пакуліна Г. С. Розробка прогнозу соціально-економічного розвитку / Г. С. Пакуліна // Naukowa myśl informacyjnej powieki – 2011 : materiały VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 07-15 marca 2011. – Przemysł : Nauka i studia, 2011. – Volume 7. Ekonomiczne nauki. – S. 76-78.

38. Барбаков О. М. Регион как объект управления / О. М. Барбаков // Социс. – 2007. – № 7. – С. 96-100.

39. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – Москва : ГУВШЭ, 2000. – 495 с.

40. Изард У. Методы регионального анализа. Введение в науку о регионах / У. Изард ; пер. с англ. В. М. Хомана, Ю. Г. Липеца, С. Н. Тагера. – Москва : Прогресс, 1966. – 660 с.

41. Лапин Н. И. Регион, его статус и функции в российском обществе: теоретико-методологические основы исследования / Н. И. Лапин // Социс. – 2006. – № 8. – С. 25-34.

42. Гладкий Ю. Н. Регионоведение / Ю. Н. Гладкий, А. Н. Чистобаев. – Москва : Гардарики, 2002. – 382 с.

© А. А. Пакуліна, Г. С. Пакуліна

Порядок цитирования:

Пакуліна А. А. Раціоналізація інформаційних потоків і вдосконалення системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону [Електронний ресурс] : наукова стаття / А. А. Пакуліна, Г. С. Пакуліна // Траектория науки. – 2016. – №2(7). – 1,10 авт. арк. – Режим доступа: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/61>. – Назва з екрана.

Streamlining information flow and improving the system of indicators of socio-economic monitoring of regional development

Pakulina Alevtyna

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Associate Professor of Department of Economics, PhD in Economics, Ukraine

Pakulina Hanna

Ukrainian State University of railway transport, Bachelor's Degree student specialty «Economics of enterprise», Ukraine

Abstract. The article is devoted to the development of proposals to streamline information flows and improve the system of indicators of social-economic monitoring of regional development. The author reveals the essence of the socio-economic monitoring of the territory development. Socio-economic monitoring is considered as the factor of increasing the efficiency of economy and complex development of the territory. The proposals on optimization of the process of monitoring of the country are scientifically grounded.

Keywords: monitoring, region, socio-economic development, information flows, effectiveness.

© А. А. Пакуліна, Н. Пакуліна